

ПРАВО НА СВОБОДУ СОВІСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ

Баранюк Є.

здобувач,

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Прагнення України до євроінтеграції вимагає приведення національного законодавства у відповідність до вимог та стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС) та його членів. Одним із напрямків такої інтеграції є конституційне законодавство, яке регулює основні права та свободи громадян і громадянина.

Саме тому нині має проводитися активна дослідницька і законотворча діяльність, яка допоможе розв'язати проблеми цивілізованого співжиття громадян України, максимум уваги повинно приділятися правам та свободам людини, зокрема праву на свободу совісті.

Визнаємо, що держава, реалізуючи національну політику, має володіти певною дискрецією в правового регулювання свободи совісті. Водночас, при цьому не повинні допускатися порушення загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, зобов'язань України перед міжнародною спільнотою. Національна політика повинна бути чітко визначеною, послідовною, орієнтованою на кращі міжнародні стандарти і, природно, гарантуватися реалізація власних національних інтересів, що стане вагомим кроком для вступу України до ЄС [12, 88-93].

Історія переконує, що поступальний розвиток суспільства у всіх сферах суспільного життя визначається відповідністю правового регуляторів потребам його розвитку. Ігнорування природніх змін, що відбуваються у тій чи іншій сфері життя людського життя і, відповідно, затримка з корекцією нормативно-правового регулювання здатне суттєво загальмувати розвиток суспільства в цій сфері, однак не може його зупинити. Намагання зупинити його розвиток, як правило, закінчується крахом системи правових регуляторів, що не враховують викликів часу, та насильницьким, революційним розв'язанням протиріч, які накопичилися тут. Еволюційний розвиток передбачає достатньо жорстку кореляцію регулятивних механізмів зі змінами у різних галузях життя. Нормативно-правова база є безперервним процесом, зміст якого визначається самою природою суспільного життя [11, 124-130].

Виходячи з такого тлумачення місії права в суспільстві, відзначимо, що в Україні, як і в більшості сучасних демократичних державах,

закріплений правовий інститут свободи совісті. Він постає як своєрідна система конституційно-правових норм, положень, механізмів та гарантій, які захищають вільну реалізацію свободи совісті.

Важливим є те, що національне правове поле знаходиться в концептуальній / ідейній єдності із загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права, інкорпоруючи їх у свою структуру.

У міжнародному та національному праві свобода совісті представлено як одне із основоположних та невідчужуваних прав людини на вільний світоглядний вибір (в тому числі релігійний) і на вільну його реалізацію. Воно є правовим виміром свободи цього вибору в аспекті не його правового регулювання, а гарантії, захисту, встановлення механізму його реалізації. Правовий аспект свободи совісті постає як система конституційно-правових норм, які регулюють суспільні відносини в процесі реалізації свободи совісті [10, 171-175].

Бабій М. відзначає, що поняття «свобода совісті» відображає внутрішню здатність особи осмислювати, оцінювати різні етичні, світоглядні, в тому числі й релігійні парадигми вільно, без будь-якого зовнішнього тиску, примусу робити вільний вибір, переводити їх ціннісносміслові параметри в площину своїх переконань, життєвих орієнтирів, а також можливість безперешкодної її самореалізації на основі свого самовизначення [10, 171-175].

Свобода совісті охоплює своїм змістом широку сферу духовного, світоглядного буття людини, в якому вона вільно самовизначається і самоактуалізується, це умова і можливість духовного самовизначення особи, самореалізації її в координатах свого вільного вибору. У правовому полі свобода совісті постає як суб'єктивне право людини та включає: право осмислювати, формувати позицію, вибирати певні світоглядні, духовні орієнтири, цінності; право захищати і розповсюджувати їх; право дотримуватися певних переконань або змінювати їх, а також право діяти (бездіяти) у відповідності до своїх переконань за умови, що її поведінка, дії, життєдіяльність у своєму вияві не є протиправною.

Щодо співвідношення понять «свобода совісті» та «свобода віросповідання», то тут варто відзначити, що свобода віросповідання є лише одним із важливих / ключових елементів в структурі свободи совісті. Поняття «свобода совісті» та «свобода віросповідання» системно пов'язані, але не тотожні. Водночас, національна система правових норм (перш за все конституційних) спрямована на забезпечення саме свободи віросповідання, як і свободи релігії взагалі, скерована переважно на релігію та релігійні цінності [10, 171-175].

Водночас, незважаючи на певні недоліки правового регулювання інститут свободи совісті, вважаємо, що чинне правове регулювання в цілому забезпечує повноцінну реалізацію цього фундаментального

права людини. Цей конституційний інститут цілком відповідає міжнародним принципам і вимогам, що не одноразово визнається експертами європейських міжнародних структур.

Об'єктом даного дослідження є міжнародні та національні вимоги / стандарти до забезпечення та гарантування права на свободу совісті, встановлення відповідності національних вимог / стандартів міжнародним.

Право на свободу совісті є фундаментальним правом людини, закріпленим у низці міжнародних документів. Міжнародні правові стандарти гарантування свободи совісті представлені в наступних міжнародно-правових документах.

Згідно статті 8 Загальної декларації прав людини (1948) кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно, так і разом з іншими, публічно чи приватно, у вченні, богослужінні та виконанні релігійних і ритуальних обрядів [2].

Стаття 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966) гарантує право на свободу думки, совісті та релігії, включаючи право мати або приймати релігію чи переконання за власним вибором і свободу сповідувати їх. Обмеження цього права можливі лише в інтересах громадської безпеки, порядку, здоров'я, моралі чи захисту прав інших [3].

Стаття 9 Європейської конвенції (1950) захищає свободу думки, совісті та релігії, включаючи право змінювати релігію чи переконання та сповідувати їх у культурі, навчанні, практиці та обрядах. Обмеження допускаються лише за законом і якщо вони необхідні в демократичному суспільстві [4].

Статті 1 Декларації ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань (1981) визначає правові гарантії одного із аспектів прояву свободи совісті – свободі віросповідання [5]. В Раді Європи прийнято багато резолюцій, які підкреслюють важливість толерантності та недискримінації [6].

Згідно стаття 35 Конституції України, кожному гарантується право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти релігійні культи і ритуали, а також вести релігійну діяльність. Церква і релігійні організації відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не визнається державною [1].

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначає порядок створення та діяльності релігійних організацій; гарантує право на свободу віросповідання, включаючи створення релігійних громад, проведення богослужінь, навчання релігії; забороняє дискримінацію за

релігійною ознакою [8]. Закон України «Про освіту» підкреслює світський характер освіти [9]. Кримінальний кодекс України (статті 161, 179) передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян за релігійними ознаками та перешкоджання релігійній діяльності [7]

Таким чином, міжнародний стандарт гарантування свободи совісті є універсальним і встановлює мінімальні гарантії, які держави мають імплементувати. Національний (український) же стандарт адаптує ці норми до національних особливостей, історичні та культурні фактори.

Отже, інститут свободи совісті це сукупність правових норм, принципів, механізмів та гарантій, що регулюють і забезпечують право людини на свободу думки, совісті, віросповідання та світогляду. Цей інститут є частиною системи захисту прав людини і охоплює як міжнародні, так і національні правові стандарти, спрямовані на гарантування індивідуальної та колективної свободи у сфері релігійних, моральних і світоглядних переконань.

Право на свободу совісті в міжнародному та українському законодавстві ґрунтується на принципах свободи вибору, недискримінації та захисту індивідуальних і колективних прав. Україна в цілому відповідає міжнародним стандартам, хоча практичні виклики, такі як міжконфесійні конфлікти чи вплив зовнішніх факторів, потребують додаткової уваги для забезпечення повноцінної реалізації цього права.

Література:

1. Конституція України. *Голос України від 13.07.1996. № 128.*
2. Загальна декларація прав людини. *Урядовий кур'єр від 10.12.2008. № 232*
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 30.04.2025).
4. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). *Голос України від 10.01.2001. № 3.*
5. Резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН. Liga360/ URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MU81004R?land=UA&context=UA&an=1>.
6. Парламентська асамблея Ради Європи. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.mpo_info?o_id=64.
7. Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Голос України від 19.06.2001. № 107.*
8. Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-XII «Про свободу совісті та релігійні організації». *Голос України від 06.06.1991.*
9. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту». *Урядовий кур'єр. від 04.10.2017. № 186.*

10. Бабій М. Інститут свободи совісті в Україні: проблемні питання функціонування. *Релігійна свобода*. 2008. № 13. С. 171-175.

11. Бондаренко В. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення свободи совісті. *Релігійна свобода*. 2002. № 6. С. 124-130.

12. Здіорук С. Законодавчі проблеми України при застосуванні демократичних стандартів Європи у сфері свободи совісті. *Релігійна свобода*. 2000. № 2000. С. 88-93.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-4>

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Білокурська Олена Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного права,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

В сучасному суспільстві прослідковується зростаючий вплив цифрової трансформації, яка в умовах глобалізації інтенсивно розширює свої кордони. Вплив цифрової трансформації відображається не тільки на економічних, політичних, соціальних, а й на правових відносинах, на функціонуванні інститутів держави, взаємодії держави та людини, механізмах гарантування та реалізації конституційних прав людини. Відповідно в Україні, перед демократичним суспільством, постають нові виклики, що пов'язані з адаптацією національного законодавства та забезпеченням прав людини у цифровому середовищі. Вбачається, що в найближчому майбутньому одним із таких викликів буде і нова інтерпретація окремих конституційних прав і свобод людини та удосконалення механізмів конституційного захисту таких прав.

Серед конституційних прав людини, що зазнаватимуть трансформації в умовах цифровізації, на нашу думку, є право на приватність, а саме, на невтручання в особисте і сімейне життя, на не допущення збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, що передбачено положеннями ст. 32 Конституції України. За напрацьованими матеріалами найбільшої в Україні асоціації громадських правозахисних організацій – Української Гельсінської спілки з прав людини – право на приватність